

Motion till riksdagen 2022/23:939

av Tobias Andersson m.fl. (SD)

Immateriella rättsliga frågor i ett digitalt samhälle

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att modernisera upphovsrätten och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda vidgade inskränkningar i upphovsrätten och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om upphovsrättsliga skyddstider och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för att avskaffa regler på upphovsrättsområdet som står i konflikt med intresset av ett fritt internet och en fri åsiktsbildning och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utvärdera straffskärpningarna i och med antagandet av proposition 2019/20:149 Skärpta straff för de allvarligaste fallen av immateriellt intrång och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att revidera lagstiftningen så att fri spridning av offentlig konst möjliggörs och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Immateriella värden har i takt med teknikens utveckling och informationssamhällets mognad kommit att bli en allt mer betydelsefull del av samhällsekonomin. Samtidigt har utvecklingen inneburit att teknik och information sprids, konsumeras och förbrukas snabbare än tidigare. Digital teknik och internet har kommit att ta platsen som den primära plattformen såväl för den demokratiska debatten och spridning av information och nyheter som för konsumtion av kulturalster och underhållning. Samtidigt bygger det

upphovsrättsliga regelverket fortfarande i stora delar på den ordning som tillkom när tryckpresstekniken var den gängse plattformen för informationsspridning.

Behovet av en moderniserad upphovsrättslagstiftning

I dagens samhälle är i princip alla människor kreatörer, författare och informationsförmedlare – ständigt uppkopplade i dubbla roller som skapare och konsument av det organiska informationsmolnet. Att framställa och publicera bilder, att sprida vidare information på bloggar och sociala medier och att publicera texter av varierande verkshöjd för en potentiellt global publik är en naturlig del av vardagen för många och präglar hur vi interagerar på internet i det moderna samhället. Sällan görs reflektionen att beteendemönstret som blivit sedvana passar dåligt med det upphovsrättsliga regelverket, där den som sprider vidare en bild, text eller artikel på sociala medier mycket väl i formell mening kan begå upphovsrättsintrång om denne exempelvis saknar upphovsmannens uttryckliga medgivande eller underlåter att ange upphovsmannens namn. Detta trots att mycket av det kreativa skapandet sker väl medvetet om förutsättningarna. Nya tjänster för bearbetning och förädling av stora informationsmängder och utveckling av artificiell intelligens utgör idag en av de största tillväxtpotentialerna men begränsas av tveksamheter i fråga om hur sådana tjänster förhåller sig till upphovsrätten.

Erfarenheter under de senaste decennierna visar att utvecklingen av legala tjänster som ur användarperspektiv och tillgänglighetsaspekter är konkurrenskraftiga är mest effektivt för att bekämpa illegala beteenden. Lagstiftningen bör utformas för att uppmuntra och underlätta framväxten av sådana alternativ. I det sammanhanget bör system för licensiering av skyddade verk, särskilt när det kommer till rörliga media, ses över, för att kunna tillfredsställa konsumenternas berättigade förväntningar om tillgänglighet. Yttrandefriheten är en av de viktigaste grundpelarna i den västerländska demokratiska samhällsmodellen. Yttrandefriheten tillkommer envar, och en allt viktigare del av samhällsdebatten och åsiktsbildningen sker på internet. Det är fundamentalt att upprätthålla en god marginal mellan eventuella åtgärder till skydd för upphovsmannarättigheter och skyddet för den legitima åsiktsbildning som sker genom exempelvis informationsförmedling, satir och debatt på internet.

Delar i den nya lagstiftning från EU som under 2019 antogs i strid med den svenska riksdagsmajoritetens viljeyttring har med rätta kritiserats för att brista i fråga om att upprätthålla en sådan marginal. Den upphovsrättsliga lagstiftningen behöver moderniseras för att utgöra en god balans utifrån vad som i dagens samhälle är rimligt mellan å ena sidan samhällsintresset av att uppmuntra skapande och av att bevara kreatörers möjlighet att kunna få rättmätig ersättning för sina alster och å andra sidan intresset av att fullt ut nyttja de möjligheter som informationssamhället innebär. I det sammanhanget bör särskilt intresset av en fri åsiktsbildning värnas. Man bör också i ett sådant sammanhang utgå ifrån att balanspunkten är en annan idag än när den upphovsrättsliga systematiken tillkom och att det upphovsrättsliga regelverket måste bli mer flexibelt, både för att tillvarata möjligheter och för att anpassa regelverket efter nya beteendemönster. Det ställer stora krav på att kreativa näringar förhåller sig till ett förändrat samhälle och fortsätter att utveckla sina affärsmodeller efter nutida förutsättningar. Eftersom upphovsrätten till stor del är internationellt reglerad inom ramen för exempelvis EU och WTO bör Sverige verka för att modernisera den nationella

lagstiftningen utifrån vad som är möjligt inom de ramar som Sverige är bundet av och verka för att de internationella upphovsrättsliga regelverken förändras.

Inskränkningar i upphovsrätten och citaträtt

I upphovsrättslagens 2 kap. stadgas inskränkningar i upphovsrätten. Där fastslås bland annat att inskränkningar är möjliga vad gäller framställning av tillfälliga exemplar av ett verk i en teknisk process, för privatkopiering och för undervisningsändamål. Det är också möjligt att med undantag i vad som i övrigt gäller för upphovsrättsskyddade verk citera utifrån vad som överensstämmer med god sed. Citaträtten gäller dock inte bildmedium. Befintliga inskränkningar i upphovsrätten är dåligt anpassade efter det moderna samhället och grundar sig i väsentlig utsträckning på utdaterade förhållanden för hur information används och sprids. Lagstiftaren bör verka för att införa mer flexibla inskränkningar i upphovsrätten utifrån vad som är skäligt med hänsyn till samhällets utveckling och intresset av att möjliggöra nya informationstjänster. Dessutom utifrån vad som kommit att bli brukligt i samhällslivet. I sammanhanget bör rätten att använda upphovsrättsskyddade alster i satir, opinionsbildning och samhällskritik särskilt bejakas. Citaträtten bör därtill vidgas för att även tillåta legitimt användande av framställningar i bildmaterial. En utredning bör tillsättas för att se över hur upphovsrätten bör avgränsas och anpassas för framtiden. I ett sådant sammanhang bör särskilt lärdom dras av hur andra västerländska länder valt att utforma flexibla inskränkningar i upphovsrätten, exempelvis den amerikanska modellen ”fair use”.

Skyddstider

En oinskränkt ensamrätt till tankegodts är inte självklar, och upphovsrätt kan inte rakt av jämföras med äganderätt. Till skillnad från materiell egendom är upphovsrätten i första hand en legal konstruktion där man lånat äganderättsliga komponenter för att kunna dra fördelar av marknadsekonomiska mekanismer också inom det immateriella skapandet. En väsentlig skillnad från äganderätten är att upphovsrätten inte är evig. Huvudregeln i befintlig rätt är att upphovsrätten löper ut 70 år efter upphovsmannens frånfälle. Alstret tillfaller därefter den publika domänen. I praktiken innebär det att ett verk oftast är skyddat från fri användning i mer än ett århundrade efter att det skapats, oavsett om det är fråga om ett musikstycke, ett fotografi eller en datorprogramvara. Syftet bakom de långa skyddstiderna var från början att skapa förutsättningar för upphovsmän att kunna göra förtjänst på sina verk. Utvecklingen har dock inneburit att distribution, konsumtion och punkten då ett alster kan anses daterat många gånger sker betydligt snabbare än förr. Beroende på alstrets natur kan det innebära att endast en minimal del av intäkterna av ett verk genereras efter de första åren.

De långa skyddstiderna kan innebära att allmänhetens respekt och förtroende för upphovsrätten som institut undergrävs och att övergripande tillväxt- och utvecklingsintressen hämmas. När det gäller patent, där motsvarande intresseemotstånd gäller, är skyddstiden jämförelsevis som huvudregel 20 år. Det bör därför övervägas om upphovsrättens långa giltighetstid överlag är befogad utifrån moderna förhållanden eller om det finns skäl att differentiera skyddstiderna mellan olika typer av verk. En möjlighet är också att överväga om det bör krävas en aktiv åtgärd från upphovsmannen för att bevara

ensamrätten till sitt verk efter att en viss tid förflutit, innefattande att legalt tillhandahålla verket för allmänheten enligt skäliga villkor.

Bekämpning av piratkopiering och illegal streaming

Upphovsrättsbrott genom piratkopiering och illegal streaming via internet är fortfarande ett omfattande problem och innebär förlorade intäkter för kreativa näringar, inte minst inom musik- och filmbranscherna. Genom nya affärsmodeller som med ett stort utbud ger konsumenterna enkel och snabb tillgång till kultur och underhållning har incitamenten att nyttja illegala tjänster pressats tillbaka. Med fullgoda alternativ till illegala tjänster, som lever upp till konsumenternas förväntningar, upprätthålls också den allmänna respekten för upphovsrätten. Upphovsrätten måste fortsatt ytterst vara en fråga för rättsväsendet att försvara. Inte minst genom internationellt rättsligt samarbete bör åtgärder vidtas för att bekämpa storskaliga intrång och illegala tjänster vars affärsmodell bygger på att tillhandahålla upphovsrättsskyddat material genom nedladdning eller streaming. Samtidigt är det viktigt att värna öppenheten på internet. Strävan att bekämpa upphovsrättsintrång får aldrig bli överordnad intresset av ett fortsatt öppet internet och enskildas tillgång till ett fritt informationsflöde. Sverige bör därför inom ramen för EU och internationella forum motverka en utveckling som innebär att internetplattformar och tillhandahållare av sociala medier åläggs ett övergripande tillsyns- och ersättningsansvar i fråga om vad enskilda användare publicerar. Som nämnts ovan måste också särskilt respekten för åsiktsyttringar och en fri opinionsbildning genom satir, referat och nyhetsförmedling värnas vid övervägandet av nya åtgärder mot upphovsrättsintrång.

Privatkopieringsersättning

Enligt befintliga EU-regler är medlemsstater som tillåter privatkopiering skyldiga att ersätta upphovsmän med en rimlig kompensation. Kompensationen ska enligt regelverket utgöra en skälig ersättning, främst baserad på skadan som drabbar upphovsrättsinnehavaren till följd av undantaget, och ska inte utgå om skadan är obetydlig. Privatkopiering är tillåtet i Sverige. I 12 § upphovsrättslagen anges ett undantag i upphovsrättsskyddet i fråga om framställning av exemplar för privat bruk. Bestämmelsen anger att var och en för privat bruk får framställa ett eller några få exemplar av offentliggjorda verk. Kompensationen till upphovsmännen regleras i sin tur genom privatkopieringsersättning som stadgas i 26 k §. Bestämmelsen innebär att producenter och importörer av anordningar på vilka ljud eller rörliga bilder kan tas upp och som är särskilt ägnade för framställning av exemplar av verk för privat bruk är skyldiga att betala en särskild ersättning. Copyswede ansvarar för att för upphovsmännens räkning avtala om och inkassera privatkopieringsersättningen, som lagts på bl.a. hårddiskar, inspelningsbara cd- och dvd-skivor samt usb-minnen.

Privatkopieringsersättningen är uteslutande menad att kompensera upphovsmännen för legal kopiering som sker med stöd av 12 § upphovsrättslagen. Den är inte menad att kompensera för piratkopiering eller illegal streaming. Inte heller ska sådan automatiserad och tillfällig kopiering som sker som en del av en teknisk process i till exempel telefonapplikationer eller på webben ersättas med avgiften.

Mycket tyder på att den legala privatkopieringen minskat i betydelse som en följd av den tekniska utvecklingen. Till skillnad från när video- och kassetbandspelare i stor utsträckning under 80- och 90-talen användes för att kopiera film eller musik och spela in tv-program och radioutsändningar, torde omfattningen av ren privatkopiering idag vara ringa. Kopplingen mellan sådana tekniska medier som omfattas av avgiftsplikten och en uppenbar avsikt att använda mediet för privatkopiering har också blivit allt mer långsökt. Få som köper ett usb-minne eller digitalt minneskort torde i praktiken göra det med ett primärt syfte att spela in tv-program eller musikstycken. Till följd av utvecklingen finns mycket som talar för att privatkopieringsersättnings utformning och omfattning kommit att bli oskäligen utifrån sitt ändamål. Det är också antagligt att allmänhetens sympati för att avgiftsbelägga produkter med en långsökt koppling till privatkopiering är låg. Utgångspunkten bör därför vara att på sikt helt avskaffa ersättningen för privatkopiering. Till dess att ett avskaffande är förenligt med EU-rättsliga förpliktelser bör man förändra den nu gällande ersättningsmodellen på ett sätt som innebär att privatkopieringsersättningen i sin nuvarande form avskaffas. I det sammanhanget bör man överväga en modell där en lägre kompensation till upphovsmännen utgår direkt från staten, enligt vad som gäller i Finland. Ett annat alternativ som bör utredas är om det vore möjligt att lägga en avgift som ska täcka ersättningen för privatkopiering direkt på den som i första skedet tillhandahåller det skyddade verket. Fördelen med det senare vore att upphovsmannaföreträdare utan statlig inblandning helt på egen hand kunde reglera avgifts- och ersättningsnivåerna.

Utvärdera lagen

Våren 2020 antog riksdagen ny lagstiftning på det immaterialrättsliga området för att inskräpa straffen för de allvarligaste fallen av immaterialrättsintrång, proposition 2019/20:149. Med vissa reservationer ställde sig Sverigedemokraterna bakom dessa. Lagstiftningen som rör immaterialrätt är viktig, inte minst för att skydda kreatörers och företags rättigheter till sin egendom. Vi delar uppfattningen att det vuxit fram en storskalig och industriell intrångsverksamhet som hotar dessa rättigheter. Men i detta sammanhang finns det anledning att uttrycka oro för hur den nya lagstiftningen framöver kommer att tillämpas i förhållande till exempelvis fildelning som utförts av enskilda individer. För att undvika att reglerna i praktiken kommer att leda till att enskilda jagas i stället för att omfattande organiserad brottslig verksamhet bekämpas, bör den skärpta lagstiftningen utvärderas tre år efter att den trätt i kraft.

Fri spridning av offentlig konst

Med offentlig konst avses konstverk placerade i det offentliga rummet, parker och torg och som oftast är finansierade med skattemedel. Patent- och marknadsdomstolen beslutade i juni 2017 att offentlig konst inte får fotograferas och sedan publiceras i digitala kanaler som exempelvis en databas på internet där privatpersoner och andra kostnadsfritt kan ta del av konstverken utan att fysiskt besöka platsen.

Upphovsrättslagen bör revideras på ett sådant vis att offentlig konst vars syfte är att fritt tillgängliggöras för folket även skall vara kostnadsfri via digitala kanaler som exempelvis internet utan att det anses göra intrång i rådande lagstiftning.

Tobias Andersson (SD)

Mattias Bäckström Johansson (SD)

Jessica Stegrud (SD)

Eric Palmqvist (SD)

Anette Rangdag (SD)